ଲୀଳା ନାୟକ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ

ଡକ୍ଟର ଆରତି କର

ଚିର ରହସ୍ୟମୟ ବିଗ୍ରହ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ତାଙ୍କର ଲୀଳାକୁ ପରମ ସାଧୁସନ୍ଥ, ଏପରିକି ଭକ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଅନନ୍ତ ଲୀଳାର ନାୟକ । ଆକାଶର ସୀମାକୁ କଳି ବସିଲେ ଯେମିତି ଆଖି ପାଏନା, ସେମିତି ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଅପୂର୍ବ ଅଲୌକିକ ଲୀଳାକୁ ସମୀକ୍ଷା କଲେ ଚିତ୍ତ ବିସ୍ମିତ ହୁଏ, ବିମୁଗ୍ଧ ହୁଏ । ମାନସ ପଟରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇଉଠେ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିଭବର ସୁବିଶାଳ ସମୁଦ୍ର । ବାସ୍ତବିକ୍ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଚେତନା ଏକ ମହାସାଗରୀୟ ଚେତନା । ଭକ୍ତ ପାଇଁ ଭଗବାନ ଅନେକ ରୂପ ଧରି କରନ୍ତି ଧରାବତରଣ । ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅବତାର ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାରର । ଯଥା– ପୂର୍ଣ୍ଣାବତାର, ଅଂଶାବତାର ଓ କଳାବତାର ପ୍ରଭୃତି । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଜୀବନବେଦ ଭାଗବତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ/ବିଷ୍ଣୁ ବା ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ମୁଖ୍ୟତଃ ଦଶାବତାର ଓ ଗୌଣତଃ ଚଉଦ ଅବତାର, ଏହିପରି ଚବିଶ ଅବତାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି, ''ଏକଃ ବ୍ରହ୍ମ ବହୁଧା ଭବନ୍ତି'' । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରତିମା ନୁହନ୍ତି । ସେ ସର୍ବଧର୍ମ ସମନ୍ୱୟର ପ୍ରତୀକ । ବୁଦ୍ଧ ସେହି, ବାମନ ସେହି, ପର୍ଶୁରାମ ସେହି, ନୃସିଂହ ସେହି, ଶ୍ରୀରାମ ସେହି ଓ ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ସେହି ।

ଜୟଦେବଙ୍କର ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ସମର୍ପିତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ । ସମସ୍ତ ଅବତାର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅଙ୍ଗରୁ ଉଦ୍ଭବ ଓ ସେହିଠାରେ ହିଁ ଲୀନ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରହ୍ମ । ତାଙ୍କରି ବିରାଟ ସତ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ସମଗ୍ର ଜଗତର ଲୀଳା ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ– ଏ ସୃଷ୍ଟିର ପାଳନ କର୍ତ୍ତା । ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରଳୟର ଏକ ସମନ୍ୱିତ ରୂପ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ଯୁଗେ ଯୁଗେ କେବଳ ଜନହିତ ପାଇଁ ପ୍ରଭୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତି ଏ ଧୂଳି ଧୂସରିତ ଧରା ଧାମକୁ ।

''ଯୁଗକୁ ଯୁଗ ଏହି ମତେ ।
ପରମାନନ୍ଦ ଏ ଜଗତେ ।।''

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମୁଖନିଃସୃତ ବେଦକୁ ହୟଗ୍ରୀବ ନାମକ ରାକ୍ଷସ ଚୋରିକରି ପାତାଳପୁରୀକୁ ନେଇଯାଇଥିଲା । ଏଥିରେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ଧର୍ମ ଯେତେବେଳେ ବିପନ୍ନ ହୁଏ, ଆଦର୍ଶ ଯେତେବେଳେ ଧରାଶାୟୀ ହୁଏ, ବିଚାର ବୁଦ୍ଧି ଯେତେବେଳେ ସ୍ଖଳିତ ହୁଏ – ସେହି ସମୟରେ ଭଗବାନଙ୍କର ହୁଏ ଆବିର୍ଭାବ । ଅସୁର ଏକ ଶଙ୍ଖ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିବାରୁ ତା'ରନାମ ହେଲା ଶଙ୍ଖାସୁର । ଭଗବାନ ମୀନ ଅବତାର ହୋଇ ଅସୁରକୁ ନିହତ କରି ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ଏହା ଦଶାବତାର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରଥମ ରୂପ । ସନ୍ଥ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ନିନ୍ଦା ହେଲେ ସହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ । ବ୍ରହ୍ମା ଓ ତାଙ୍କର ମୁଖନିଃସୃତ ବେଦର ଯେତେବେଳେ ଅବମାନନା କରାଗଲା ପ୍ରଭୁ ଅବତାର ହୋଇ ଅଧର୍ମର ବିନାଶ କରିଥିଲେ । ଦୟାମୟ ପ୍ରଭୁ ଶଙ୍ଖାସୁରର

ସ୍ମୃତିରେ ନୀଳାଚଳ ଧାମର ପାଞ୍ଚକୋଶ ପରିମିତ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ଶଙ୍ଖକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ନାମିତ କଲେ ।

ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅବତାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ମୂଳରେ ରହିଛି ଅନେକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ । ପୁରାଣ ମତରେ, ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପରୁ ହୋଇଥିଲା ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ । ଏକଦା ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଋଷି ଦୁର୍ବାସା ଚାଲିଲେ ବୈକୁଣ୍ଠ ପୁରକୁ । ପ୍ରଭୁ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କୁ ଏକ ମାଳା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଆନନ୍ଦ ମନରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ପଥରେ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହ । କ'ଣ ବା ଦେବେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ? ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସେହି ପ୍ରସାଦି ମାଳାକୁ ଅର୍ପଣ କରନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ । ମାତ୍ର ଇନ୍ଦ୍ର ମଦମତ୍ତ, ଗର୍ବି ଓ ଅହଂକାରୀ । ଏକାମ୍ର କାନନ ଯା'ର ସେବାରେ, ପାରିଜାତ ଫୁଲ ଯାହା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଖଞ୍ଜା, ସେ ଅବା ଏ ଫୁଲର କି ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିବେ । ତେଣୁ ହେୟଜ୍ଞାନ କରି ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରସାଦି ମାଳାକୁ । ଯାହାକୁ କି ଦଣ୍ଡେ ମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ନକରି ଐରାବତ ହସ୍ତୀ ପଦରେ ଦଳି ପକାଇଲା । ଏକଥା ଜାଣି ପାରିଲେ ଋଷି ଦୁର୍ବାସା । କ୍ରୋଧରେ ଅଗ୍ନିଶର୍ମା ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତେଣୁ–

କୋପ କଲେ ସେ ଦୁର୍ବାସା ମହାମତି
କୋପ ଭରେ ମଘବାଙ୍କୁ ବଚନ କହନ୍ତି ।
କୃପାଳୁ ନୁହେଁ ମୁଁ ଇନ୍ଦ୍ର କ୍ଷମା ନ ଜାଣଇ
ଅନ୍ୟ ମୁନି ନୁହେଁ ଦୁର୍ବାସା ନାମ ବହି ।
ମୋର ଦେବ ମାଳା ତଳେ ଫିଙ୍ଗିଲୁ ତୁ ଯେଣୁ
ତ୍ରିଭୁବନ ତୋର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହୀନ ହେବ ତେଣୁ ।

(ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ)

ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଶ୍ରୀହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଦେବଗଣ । ସମସ୍ତେ ବୃଦ୍ଧ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ । ଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାହାକାର ପଡ଼ିଗଲା । ଦେବଗଣ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର । ବିଷ୍ଣୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ କର । ଏଇ ସମୁଦ୍ରରୁ ବାହାରିବା ଅମୃତରେ ହିଁ ତୁମେମାନେ ତୁମର ଶ୍ରୀ ଫେରି ପାଇବ । ମନ୍ଦର ଗିରିକୁ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ଘର୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଦେବଗଣ । ମାତ୍ର ଟଳମଟଳ ହେଲା ମନ୍ଦର ପର୍ବତ । କ'ଣ କରାଯିବ – ମନ୍ଦର ପର୍ବତକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଏକ ଆଧାର ଲୋଡ଼ା । ଦେବଗଣ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ହେ ଜଗତାଧାର...ହେ ବିଶ୍ୱାଧାର ! ଆମେ ସମସ୍ତେ ଆଧାର ଶୂନ୍ୟ । ଆମର ଆଧାର ହୁଅ ପ୍ରଭୁ ।

''ସେହିକ୍ଷଣି ନାରାୟଣ କୂର୍ମ ରୂପ ଧରି ।
ମହାଜଳରେ ପଶିଲେ ପ୍ରଭୁ ଚକ୍ରଧାରୀ ।।''

ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରେ କୂର୍ମ ଭଗବାନ ହେଲେ ଆଧାର । ତାଙ୍କରି ଉପରେ ରହିଲା ମନ୍ଦର ପର୍ବତ । ଭାଗବତକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ –

''ଏଯେ ମନ୍ଦର ଗିରିଧର । ମନ୍ଥନ ଦଣ୍ଡୟାକୁ କର ॥
ବାସୁକି ନାଗ ରଜ୍ଜୁ କରି । ମନ୍ଥିବ ଦେବାସୁର ଧରି ॥''

ପ୍ରଭୁ ଜଗତର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ସକଳ କଷ୍ଟକୁ ବରଣ କରିନିଅନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସାଗର ବନ୍ଦାପନା ନୀତି– କୂର୍ମ ବା କଚ୍ଛପ ଅବତାରର ପୂଜା ପ୍ରତି ମାସରେ ଥରେ ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଅମାବାସ୍ୟା ତିଥିରେ ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି । ଏଇ ଅବସରରେ ପାଳିତ ହୁଏ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସାଗର ବନ୍ଦାପନା ରୀତି ।

ହିରଣାକ୍ଷ ଓ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ – ଏ ଦୁଇଭାଇଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଭୁ ଯଥାକ୍ରମେ ବରାହ ଓ ନୃସିଂହ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଦୁଇଭାଇ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ବହୁ ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଲିପ୍ତ ରହିଲେ । ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ହିରଣାକ୍ଷକୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ ତୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଖୋଜୁଛୁ – ମାତ୍ର ଏମିତି ଖୋଜିଲେ ଆଦୌ ପାଇପାରିବୁନି କିମ୍ବା ତାଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିପାରିବୁ ନାହିଁ । ତୁ ଯଦି ପୃଥିବୀକୁ ଟେକି ରସାତଳକୁ ନିକ୍ଷେପ କରିଦେଇ ପାରିବୁ ତେବେ ପାଳନକର୍ତ୍ତା, ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ବିଷ୍ଣୁ ପୃଥିବୀକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ ଓ ତୁ ଅକ୍ଲେଶରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ତୋ'ର ମନୋରଥ ପୂରଣ କରିଦେଇ ପାରିବୁ । ହିରଣାକ୍ଷ ପୃଥିବୀକୁ ତାଡ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତେ ପୃଥିବୀ ମାତା ଭୟରେ ଚିତ୍କାର କଲା । ଦେବତାମାନେ ଏ ସଂସାରକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଗୁହାରୀ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ଭଗବାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଏକ ଯଜ୍ଞ କଲେ । ପୂର୍ଣ୍ଣାହୂତିର ଏଇ ଯଜ୍ଞ ଧୂଆଁରୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ଶ୍ୱେତବରାହ ବା ଯଜ୍ଞବରାହ ।

ପୃଥିବୀ ରସାତଳକୁ ଯିବାର ଦେଖି ପ୍ରଭୁ ବରାହ ପ୍ରଳୟ ଜଳକୁ ଡେଇଁ ପଡ଼ିଲେ ଓ ବିନାଶ କଲେ ହିରଣାକ୍ଷକୁ ।

ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ – ବରାହ ଦ୍ୱାଦଶୀ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅର୍ଜନ କରିଛି । ଏହି ଦିନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବରାହ ଅବତାର ପୂଜା । ଭ୍ରାତୃହନ୍ତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲା ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ । ମନ୍ଦରାଞ୍ଚଳର ଏକ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ବସି ତପସ୍ୟା ଆରମ୍ଭ କଲା । ଦେବତାମାନେ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ । ଏ

ଯଦି ବରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଯାଏ ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପାତାଳ – ତ୍ରିଭୁବନକୁ ତା' ଆୟତ୍ତରେ ରଖିବ । ତେଣୁ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧରେ ବୃହସ୍ପତି ଶୁକ ପକ୍ଷୀଟିଏ ହୋଇ ସେହି ବୃକ୍ଷର ଡାଳରେ ବସି ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କଲେ । ବାରମ୍ବାର ଶତ୍ରୁର ନାମ ତୁଣ୍ଡରେ ପଶିଗଲା । ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ତପସ୍ୟାରେ । ଫେରି ଆସିଲା ଗୃହାଭିମୁଖୀ ହୋଇ । ଇତ୍ୟବସରରେ ଜନ୍ମ ନିଅନ୍ତି ପ୍ରହ୍ଲାଦ । ପୁଣି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଚାଲିଲେ ତପସ୍ୟାକୁ ଓ ବ୍ରହ୍ମା ବରରେ ହେଲେ ବଳୀୟାନ । ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କର ହରି ଭକ୍ତି ଦେଖି କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇଉଠିଲା ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ । ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କୁ ଅନେକ କଷ୍ଟ, ଅନେକ ଯାତନା ଦେଲା, ମାତ୍ର କିଛି ଲାଭ ହେଲାନି । ଡାକିଲା ଭଉଣୀ ହୋଲିକାକୁ । ତୁ ବର ପାଇଛୁ ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ିବୁନି । ଏ ପୁତୁରାକୁ ଧରି ନିଆଁରେ ପଶ । ତୋ'ର କିଛି ହେବନି – ସେ ପୋଡ଼ିଯିବ । ମାତ୍ର ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କର କିଛି ହେଲାନି ବରଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କ୍ରୋଧ ରୂପକ ଅଗ୍ନିରେ ହୋଲିକା ପୋଡ଼ିଗଲା । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କ୍ରୋଧରେ ଗର୍ଜ୍ଜନ କଲା – ଦେଖା ମୋତେ ତୋ ହରିଙ୍କୁ । ପ୍ରହ୍ଲାଦ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ ଏଇ ସ୍ତମ୍ଭରେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ହରି ।

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ସ୍ତମ୍ଭକୁ ଆଘାତ କରନ୍ତେ ଭଗବାନ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବାହାରିଲେ ସେ ସ୍ତମ୍ଭରୁ ଏକ ଭୟଙ୍କର ରୂପ ଧରି । ଏହାହିଁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନୃସିଂହ ଅବତାର । ଅସୁର କୁଳରେ ଜନ୍ମହୋଇ ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର ଭକ୍ତିଭାବରେ ଦୋହଲାଇ ଦେଇଥିଲେ ପ୍ରଭୁ ନୃସିଂହ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଭକ୍ତ ପ୍ରହ୍ଲାଦ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁକୁ ବିଦାରଣ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ଶାନ୍ତ ହେଲାନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କଲାପରେ ବ୍ରହ୍ମା, ରୁଦ୍ର ଓ ଇନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଦେବଗଣ ବହୁ ସ୍ତୁତି କଲେ । ଏପରିକି ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏହି ଭୟଙ୍କର ରୂପ ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଧ୍ୟ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ପରିଶେଷରେ ଭକ୍ତରାଜ ପ୍ରହ୍ଲାଦ କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦି ନୃସିଂହ ଭଗବାନଙ୍କର ପାଦକୁ ଧରି ପକାଇଲେ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଉଗ୍ରମୂର୍ତ୍ତି ମୁହୂର୍ତ୍ତକରେ ଶାନ୍ତ ହୋଇଗଲା ।

ପ୍ରଭୁ ସ୍ନେହରେ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କୁ କୋଳାଗ୍ରତ କରି ବିବିଧ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ନୃସିଂହ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଭାବେ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଦିନ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ନୃସିଂହ ରୂପରେ ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତି ।

ପରେ ପରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ବାମନାବତାର ଲୀଳା ପ୍ରସଙ୍ଗ । କଶ୍ୟପ ଓ ଅଦିତିଙ୍କର ସନ୍ତାନ ରୂପେ ଭାଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିରେ ଯେ ଧରାପୃଷ୍ଠକୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ, ସେ ହେଲେ ବାମନ ଭଗବାନ । ଋଷିକୁଳ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ– ଯାହାହେଉ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ହେଲା ଆଗମନ । ବାମନ ଭଗବାନଙ୍କର ବ୍ରତୋପନୟନ ହୋଇ ସେ ଯଜ୍ଞୋପବିତ ଧାରଣ କଲେ । ବାମନ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପୁଲହ ଯଜ୍ଞୋପବିତ, ପୁଲସ୍ତ୍ୟ ଶ୍ୱେତବସ୍ତ୍ର, ଭରଦ୍ୱାଜ ମେଖଳା, ମରୀଚି ପଳାସ ଦଣ୍ଡ, ବଶିଷ୍ଠ ଅକ୍ଷସୂତ୍ର, ଅଙ୍ଗିରା କୁଶ ନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଛତ୍ର, ଭୃଗୁ କଠାଉ, ବୃହସ୍ପତି କମଣ୍ଡଳୁ ଓ ମା' ସରସ୍ୱତୀ ଜପାମାଳା ପ୍ରଦାନ କଲେ ଭଗବାନ ବାମନ ବେଦମନ୍ତ୍ର ପାଠ ପୂର୍ବକ ଚାଲିଲେ ବଳିର ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳୀକୁ ।

ବଳି ଏମିତି ରାଜା – ଯାହାର ଦାଣ୍ଡକୁ ଥରେ ଯେ ଆସେ, ସାରା ଜୀବନ ତା'ର କିଛି ଅଭାବ ରହେନା । କିନ୍ତୁ ବଳି ତିନିପାଦ ଭୂମି ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ବନମାଳିଙ୍କୁ । ବାମନ ଭଗବାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପାଦ ସମଗ୍ର ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଦ ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରିଦେଲା ପରେ ପ୍ରଭୁ ପଚାରୁଛନ୍ତି ତୃତୀୟ ପାଦ ଥୋଇବି କେଉଁଠି ? ବଳି ଦେଖାଇଦେଲା ତା'ର ମସ୍ତକ ।

ବଳିଙ୍କର ଅମାପ ଅହଂକାରର ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଏହି ବାମନାବତାର । ଗଜପତି ବୀରକିଶୋର ଦେବ ଭାବ ବିହ୍ୱଳ କଣ୍ଠରେ ଗାଇଲେ –

''ଜଗତ ଯାହାର ଚରଣ ତଳରେ ହାତ ପତାଇଣ ମାଗନ୍ତି ଭିକ
ଗଡୁ, ଛତା, କୁଶ, ବଟୁ ଘେନି ହସ୍ତେ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଛନ୍ତି ଦେଖ''

ଭାଦ୍ରବ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ବାମନଦ୍ୱାଦଶୀ ଭାବେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ । ବଟୁବାମନ ରୂପରେ ଶୋଭାପାଆନ୍ତି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଏ ଦାନ ଗ୍ରହଣ ଲୀଳା ।

ପର୍ଶୁରାମ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସପ୍ତମ ଅବତାର । ଭୃଗୁମୁନିଙ୍କ ବଂଶରେ ପର୍ଶୁରାମ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଭୃଗୁପତି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ପର୍ଶୁରାମ ପରମ ଶିବଭକ୍ତ । ଦେବଦେବ ମହାଦେବ ଖୁସି ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପରଶୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସହସ୍ରାର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କର ପୁତ୍ରଗଣ ଯମଦଗ୍ନିଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଥିବାରୁ ପର୍ଶୁରାମ କ୍ରୁଦ୍ଧହୋଇ ସହସ୍ରାର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ରଗଣଙ୍କ ସମେତ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରୁ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିଥିଲେ ।

ପର୍ଶୁରାମ ପୃଥିବୀକୁ ୨୧ଥର କ୍ଷତ୍ରିୟଶୂନ୍ୟ କରି କ୍ଷତ୍ରିୟ ରକ୍ତରେ ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କର ତର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ପର୍ଶୁରାମ ଚିରଂଜୀବୀ । ମହେନ୍ଦ୍ର ପର୍ବତରେ ଏବେବି ସେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଜନଶ୍ରୁତି କହିଥାଏ –

''ଅଶ୍ୱତ୍ଥମା, ବଳି, ବ୍ୟାସ, କୃପ ପରଶୁରାମସ୍ୟ
ହନୁମାନ ବିଭୀଷଣ ସପ୍ତେତି ଚିରଜୀବିତ ।''

ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରରେ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିକୁ ପର୍ଶୁରାମ ଅଷ୍ଟମୀ ଭାବେ ପାଳନ କରାଯାଏ । ପରେ ପରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ଅବତାର ଶ୍ରୀରାମାବତାର । ଆଦର୍ଶ ଭାଇ, ଆଦର୍ଶ ପତି, ଆଦର୍ଶ ରାଜା, ଆଦର୍ଶ ପୁତ୍ର, ଆଦର୍ଶ ପତ୍ନୀ, ଆଦର୍ଶ ମାତା – ସବୁକିଛି ରହିଛନ୍ତି ରାମାୟଣରେ । ମା ଜାନକୀ – ଧରିତ୍ରୀର କନ୍ୟା, ଧରିତ୍ରୀର ଅନ୍ୟନାମ ଦୟା, କ୍ଷମା ଓ ସହନଶୀଳତା । ମା' ଜାନକୀ ଏସବୁ ଗୁଣରେ ଭୂଷିତା । ଜାନକୀଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ଶାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଜୀବନରେ ଦରକାର ଶାନ୍ତି । ଶାନ୍ତି ଚାଲିଗଲେ, ତେଣୁ ପ୍ରଭୁ କାନ୍ଦିଲେ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଜଗତକୁ ଶିକ୍ଷା– ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି, ଦୟା, କ୍ଷମା, ଶାନ୍ତି ଓ ସହନଶୀଳତାକୁ ଯେ ହଜାଏ ସେ କାନ୍ଦେ । କରୁଣାମୟ ପ୍ରଭୁ ନିଜକୁ ଚତୁର୍ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଶ୍ରୀରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଭରତ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ରୂପରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ । ଧରାପୃଷ୍ଠରେ ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ, ସୁବାହୁ, ମାରୀଚ ପ୍ରଭୃତି ରାକ୍ଷସଙ୍କୁ ନିଧନ କରି ପୃଥିବୀକୁ ପାପଭାରାରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ମୁନିଋଷିମାନଙ୍କର ଯଜ୍ଞ ରକ୍ଷା ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ରାବଣ କବଳରୁ ପୃଥିବୀକୁ ରକ୍ଷା ହେଉଛି ରାମାବତାରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୀର୍ତ୍ତି । ପୌଷ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଲଭ ରଘୁନାଥ ରୂପ ।

ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମାୟାରେ ପ୍ରଭୁ ବଳରାମ ରୋହିଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ହେଲେ ଆବିର୍ଭୂତ । ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ ଦେବକୀ ନନ୍ଦନ ଭାବେ ଧରାକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିରେ–

''ଆକାଶେ ଉଦେ ନିଶାକର । ଗୋବିନ୍ଦ ଉଦରୁ ବାହାର ॥
ଫିଟିଲା ପାଦର ସାଙ୍କୋଳି । ବାଟ କଢ଼ାଇଲା ବିଜୁଳି ॥''

ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ଓ ବଳଭଦ୍ର ଜନ୍ମ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରର ଏକ ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଉତ୍ସବ । ବସୁଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୋପପୁରରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ କୋଳରେ ଛାଡ଼ି ପାଲଟାଇ ଆଣିଲେ ବିଜୁଳି କନ୍ୟାଙ୍କୁ । ଯେ ଆସିଲେ ସେ ମାୟା – ଯୋଗମାୟା । ଯେ ଗଲେ ସେ ସକଳ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ । ରାକ୍ଷସ ରାଜ କଂସ କୃଷ୍ଣ ବଳରାମଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବାକୁ କେତେଯେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲା ତା'ର କଳନା ନାହିଁ । ପୁତନା, ଶକଟାସୁର, ବକାସୁର ପ୍ରଭୃତି ଶିଶୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଏଇ ଅବସରରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଗ୍ରଜ ପ୍ରଭୁ ବଳରାମ ବଧ କରିଥିଲେ ଭୟାନକ ପ୍ରଳମ୍ବାସୁରକୁ । ବଳରାମଙ୍କ ପରାଜୟରେ ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲିତ ହୋଇ ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ତାଙ୍କୁ କାନ୍ଧରେ ବହନ କରି ଚାଲିଯିବାକୁ ଭାବିଲାବେଳେ ଅନୁଭବ କଲା ହଳମୂଷଳଧାରୀ ଦେବତାଙ୍କ ଓଜନର ଚାପ । ପ୍ରଭୁ ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ଏମିତି ଓଜନଦାର ହୋଇ ଏପରି ଚାପିଦେଲେ ଯେ ଭୂମିରେ ପେଷି ହୋଇଗଲା ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର । ପ୍ରଭୁ ହଳଧରଙ୍କର ଏହି କରାମତି ସ୍ମରଣରେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ପ୍ରଳମ୍ବାସୁର ବଧ ବେଶ ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀ ତିଥିରେ ।

ଭାଗବତାନୁଯାୟୀ ରାକ୍ଷସମାନେ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ କରି ବିଶେଷ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଓ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କୁ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ବୁଦ୍ଧାବତାରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

''ପ୍ରବୃଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ଅବତାରେ । ଜ୍ଞାନ ବିତରେ ଏ ସଂସାରେ ।।''

ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗର ସନ୍ଥ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ମଧ 'ଶୂନ୍ୟ ସଂହିତା'ରେ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି –

''ନିଜ ବଂଶ ଘେନି ବଉଦ୍ଧ ରୂପରେ ନୀଳାଚଳେ ଅଛ ରହି
ନିଶ୍ଚଳ ଆସନେ ବସି ଯୋଗଧ୍ୟାନେ ଅର୍କ ତୀରେ ଥିବ ତହିଁ ।''

ସେହିପରି ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଗୀତା, ଭକ୍ତକବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସଙ୍କ ନାମରତ୍ନ ଗୀତା, ଚୈତନ୍ୟ ଦାସଙ୍କ ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଓ ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ଗୁପ୍ତ ଗୀତାରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଏକ ଅବତାର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ପ୍ରଭୁଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ରହିଛି ଏହି ଅବତାର ପ୍ରସଙ୍ଗ । ସତ୍ୟଯୁଗରେ ମୀନ, କଚ୍ଛପ, ଶୂକର, ନୃସିଂହ ଓ ବାମନ ଅବତାର ।

ଭାବର ଠାକୁର ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ । କେବଳ ଭକ୍ତର ଭାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଭୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଥାଆନ୍ତି ରତ୍ନସିଂହାସନରୁ ଜନତାର ବଡ଼ଦାଣ୍ଡକୁ । ଭକ୍ତ ଓ ଭଗବାନଙ୍କର ମହାମିଳନର ଏ ଯାତ୍ରା ଘୋଷଯାତ୍ରା ଅବସରରେ ଏତିକି ମିନତି ପ୍ରଭୁ ଭାବରଜ୍ଜୁରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥାଆନ୍ତୁ ଏ ଜଗତକୁ ।

ଡି.ଏ.ଭି. ପବ୍ଲିକ୍ ସ୍କୁଲ
ୟୁନିଟ୍–୮, ଭୁବନେଶ୍ୱର